
Ewelina Konieczna

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID: 0000-0002-8042-3956

Witold Jakubowski, Sylwia Jaskulska
*Czego nas uczą seriale? (studium z pedagogiki
kultury popularnej).* Impuls, Kraków 2025, ss. 174

Seriale filmowe są dziś fenomenem społecznym i kulturowym zarówno z perspektywy odbiorczej, jak i badawczej. Ich oglądanie nie jest już wstydliwą przyjemnością, niemożliwe wydaje się też badanie kultury popularnej i medialnej bez namysłu nad tą jej częścią. Zróżnicowana tematyka, walory estetyczne, szeroka dostępność, swoboda odbioru za pośrednictwem rozmaitych platform streamingowych i cyfrowych urządzeń przyczyniają się do zwiększania liczby odbiorców, jak również badaczy serialowych narracji. Refleksja naukowa nad serialami prowadzona jest z wykorzystaniem rozmaitych perspektyw – filmoznawczych, medioznawczych, socjologicznych, rzadziej pedagogicznych, świadczy to o popularności zagadnień związanych z zawartością, odbiorem i produkcją seriali oraz o ich roli w kulturze medialnej i w opisywaniu zmieniającej się rzeczywistości społecznej. Mimo że literatura obejmująca tematykę seriali telewizyjnych jest stosunkowo bogata, to nie ulega wątpliwości, że refleksja badawcza powinna być aktualizowana. Badania sprzed kilkunastu czy nawet kilku lat wymagają weryfikacji ze względu na przemiany społeczno-kulturowe oraz nowe praktyki i zachowania odbiorcze. Współczesna refleksja pedagogiczna musi być osadzona w szerokich kontekstach społeczno-kulturowych i badaniach interdyscyplinarnych, które są nie tylko interesujące, ale i bardzo potrzebne.

W książce *Czego nas uczą seriale?* (studium z pedagogiki kultury popularnej) Witold Jakubowski i Sylwia Jaskulska, wskazując na edukacyjny potencjał seriali, udanie łączą wiedzę pedagogiczną z analizami kulturoznawczymi i medioznawczymi, uzasadniając to we wstępie słowami: „teoretycznym i metodologicznym zapleczem dla pedagogicznej refleksji nad serialem jest pedagogika kultury popularnej, korzystająca z dorobku studiów kulturowych. Studia kulturowe odrzucają traktowanie pedagogiki jako «techniki» albo zbioru umiejętności dla «kierowania rozwojem». Pedagogika jest postrzegana tu jako praktyka kulturowa zrozumiała przez pryzmat historii, polityki, władzy i kultury. Pedagogika staje się w tym przypadku miejscem krytycznej analizy wielorakich dyskursów obecnych w kulturze”. (Jakubowski, Jaskulska: 2025: 11) Wybór materiału umożliwił Autorom ukazanie rozległości i złożoności badanego zjawiska oraz stworzył okazję do rozważenia rozmaitych kwestii teoretycznych i praktycznych, jakie musi często rozstrzygać badacz podejmujący próbę uchwycenia edukacyjnego potencjału kultury popularnej i medialnej.

Czego nas uczą seriale? to książka, która w przemyślany sposób podejmuje temat znaczenia seriali w kulturze i edukacji. Oryginalne ujęcie tematu i aktualność problematyki sprawiają, że opracowanie jest ważnym głosem w dyskusji na temat roli seriali we współczesnej kulturze. Książka ma charakter naukowy, jednakże nie jest nacechowana nadmiernym akademickim i edukacyjnym, czy dydaktycznym dyskursem; ukazuje różnorodne i szerokie spektrum serialowych narracji. Poszczególne rozdziały mają formę esei-styczną i zawierają rozważania na temat kontekstów społeczno-kulturowych oraz edukacyjnych wybranych do analizy seriali, inspirując do dalszych refleksji i dyskusji. Dobór materiałów do analizy wynika również z osobistych preferencji i doświadczeń odbiorczych Autorów, czyni to z książki swoisty dziennik z audiowizualnej lektury, co jest jej zaletą, bo zachęca do refleksji nad własnymi doświadczeniami odbiorczymi i szukania odpowiedzi na zadane w jej tytule pytanie.

W pierwszym rozdziale Autorzy wprowadzają do problematyki, opierając się na teoretycznych podstawach zjawiska, jego genezie, definicjach i ewolucji, sytuując serial w obrębie konwencji kina gatunkowego. Wspominają także o paleotelewizyjnym modelu przekazu treści i związanej z nim strategii edukacyjnej, w której sytuują XX-wieczne seriale telewizyjne. Następnie wskazują na serial jako ważny element kultury popularnej, która postrzegana jest jako przestrzeń uczenia się. Tym samym konstruują argumenty ilustrujące założoną w książce tezę, która stanowi ważną z perspektywy pedagogiki kultury popularnej oś refleksji badawczej, rozwiniętą w dalszych rozważaniach. Rozpatrując zależności między kulturą a kulturą popularną, Autorzy przywołują między innymi stanowisko Wiesława Godzica niwelującego konserwatywny, jego zdaniem, podział na kulturę popularną i wysoką

(Godzic 2013: 293). Przytaczają też słowa innych autorów, wskazując na ewolucję sposobów odbioru seriali – od przyjemności, do których, widzowie niechętnie się przyznają, po fascynację serialami nowej generacji. Przyjemność z ich oglądania wiąże się między innymi z treściami kontrkulturowymi, naruszającymi normy społeczne czy obyczajowe tabu, jak również z serialową formą przełamującą gatunki oraz procesami tworzenia, komunikacji i autoekspresji.

Jak zauważyła Olga Tokarczuk w swej noblowskiej przemowie, „pierwsze dwie dekady XXI wieku z pewnością należą do seriali. Ich wpływ na sposoby opowiadania (i przez to też rozumienia) świata jest rewolucyjny” (Tokarczuk 2020: 268). Opowieści o ludziach, ich problemach, o radościach i smutkach, zmaganiu się z przeciwnościami, o pokonywaniu trudności, traceniu i odnajdywaniu miłości, które znajdujemy w serialach, mają charakterystyczną dla baśni strukturę opowieści ku pocieszeniu. Podobnie jak w baśniach w serialach można odnaleźć psychologiczne i filozoficzne rozważania o istocie natury człowieka i relacjach międzyludzkich. Z tego też względu seryjne filmowe narracje stanowią nie tylko audiowizualny fenomen medialny i istotną część kultury filmowej, ale także współczesny tekst kultury ważny z perspektywy badań pedagogicznych. Współczesna pedagogika nie może pomijać tego obszaru edukacyjnego, o czym przekonują w swej książce Witold Jakubowski i Sylwia Jaskulska, jednocześnie słusznie unikając dozukiwania się w analizowanych serialach prostej „edukacyjnej zawartości”.

„Teksty kultury popularnej są jednak znakomitą materiałem poznawczym o czasach, w których powstawały, a nie czasów, których dotyczą” (Jakubowski, Jaskulska 2025: 33) – wokół tej tezy skonstruowany został rozdział drugi. Autorzy celnie dobierają przykłady polskich seriali z PRL-u (*Czterdziestolatek*, *Dyrektorzy*, *Najważniejszy dzień życia*, *Daleko od szosy*, *07 zgłoś się*) w których pojawiała się treść propagandowo-wychowawcza (np. budowanie pozytywnego obrazu władzy) bądź kontestacja dominującej ideologii, czy satyra na obowiązujący porządek społeczno-polityczny (w ograniczonym przez cenzurę zakresie). Przywołane seriale, jak piszą Jakubowski i Jaskulska, stanowią źródło wiedzy o ówczesnej rodzinie, jej materialnym statusie, niuansach i paradoksach gospodarki planowej, relacjach społeczeństwa i władzy, aspiracjach Polaków, ich niepokojach czy formach życia towarzyskiego w latach 70. XX wieku. Jednakże serialowe narracje z tego okresu nie są wiernym odbiciem tamtych czasów, lecz raczej wyobrażeniem o tym, jak dobrze i pięknie drzewiej bywało, nostalgicznym wspomnieniem minionej przeszłości – co podkreślają Autorzy książki.

W trzecim rozdziale zatytułowanym *Dlaczego chcemy się bać, czyli po co dzieciom wilk* z Czerwonego Kapturka a dorosłym True Detective i Dexter? Autorzy próbują odpowiedzieć na pytania, dlaczego lubimy się bać oraz jaką przyjemność czerpiemy z ekranowego strachu. Odpowiedzi szukają w historii

i tradycji kultury, w którą groza wpisana była od jej zarania. Powołując się na analizy baśni literackich dokonanych przez Bruno Bettelheima (Bettelheim 2023), Sylwia Jaskulska i Witold Jakubowski zauważają, że klasyczne baśnie (dziś często wygładzane i pozbawiane elementów grozy) pozwalały ośwoić lęki, ponieważ „obcowanie z budzącymi lęk treściami wcale nie czyni człowieka złym, tylko pozwala mu zrozumieć zło i doświadczyć go w kontrolowany sposób” (Jakubowski, Jaskulska 2025: 55). I być może dlatego tak lubimy się bać przed ekranem, a kino grozy (którego przykłady zostały przywoływane w tym rozdziale) oraz seriale o takiej tematyce umożliwiają nam doznawanie kontrolowanego strachu, który kończy się wraz z ostatnim ujęciem, kiedy po seansie filmowym wracamy do bezpiecznej rzeczywistości. „*True crime story* pozwala zajrzeć tam, gdzie nikt w prawdziwym życiu nie chciałby zaglądać, jednak kuszące jest podejrzeć z bezpiecznej perspektywy domowego zacisza, do czego w pewnych okolicznościach posuwają się ludzie” (Jakubowski, Jaskulska 2025: 60) – czytamy w *Czego nas uczą seriele?*. Walka dobra ze złem czy rozważania nad dwoistością natury człowieka są odwiecznymi motywami tekstów kultury, dlatego nie sposób się dziwić, że są one ciągle atrakcyjne dla współczesnego odbiorcy serialowych opowieści, o czym z sukcesem przekonują nas Autorzy.

Następny rozdział również został poświęcony lękom, ale tym razem dotyczącym przyszłości. Lęk przed technologią oraz lęk ekologiczny to kolejny wybrany do pogłębionych rozważań obszar tematyczny. Trudno nie zgodzić się z tezą Witolda Jakubowskiego i Sylwii Jaskulskiej, że „seriele, których akcja dzieje się w przyszłości, są projekcją naszych lęków z nią związanych” (Jakubowski, Jaskulska 2025: 69). Oczywiście i celnym wyborem przykładu serialu ilustrującego lęk technologiczny jest profetyczne *Czarne lustro*. W analizie poszczególnych odcinków Autorzy wskazują na źródła lęku, które nie są abstrakcyjnym, futurystycznym konstruktem, ale zjawiskami i urządzeniami współcześnie istniejącymi i używanymi. Strach budzą zatem rozmaite mechanizmy wypracowane w mediach społecznościowych z manipulacją polityczną na czele, implanty umożliwiające śledzenie czy wykorzystanie sztucznej inteligencji. Lęk ekologiczny zilustrowany został przykładem serialu *Ekstrapolacje*, skupiającego się na konsekwencjach postępującej degradacji środowiska naturalnego. Opowieść w nim zawarta ma charakter publicystyczny, społecznie użyteczny oraz edukacyjny, jak przekonują Jaskulska i Jakubowski, i ma służyć przede wszystkim zapobieganiu degradacji środowiska. W rozdziale tym pojawiają się jeszcze inne tytuły i przykłady dystopijnych seriali filmowych opartych na lęku wynikającym z obaw o przyszłość planety, co daje szeroki obraz zjawiska, szczególnie że wywód odwołujący się do konkretnej literatury, kontekstów i koncepcji daje interesujące rezultaty analityczne i interpretacyjne.

Kolejny rozdział wprowadza czytelnika do uniwersum kultowych amerykańskich opowieści w odcinkach o poszukiwaniu tożsamości i egzystencjalnych lękach, jakie trapią młodych ludzi. *Przyjaciele* to pozycja obowiązkowa dla miłośników seriali, więc trudno sobie wyobrazić książkę *Czego nas uczą seriale?* bez tego komediowego remedium na samotność oraz smutki dwudziesto- i trzydziestolatków (i nie tylko). Mimo anachronicznych czasem już zachowań, poglądów i postaw bohaterów serial, zrealizowany w ostatniej dekadzie XX wieku, oglądają kolejne pokolenia wchodzące w dorosłość, więc potencjału pedagogicznego nie można mu odmówić, o czym piszą także Autorzy książki, z powodzeniem argumentując tę tezę.

Nowsze opowieści o młodych dorosłych, bo powstałe w ostatnich dekadach *Dziewczyny* czy *Teoria wielkiego podrywu*, również przyciągają przed ekrany i są świadectwem przemian społeczno-kulturowych, a także wynikających z nich zmian w zakresie formowania się tożsamości w okresie wczesnej dorosłości. Witold Jakubowski i Sylwia Jaskulska do analizy tego problemu wykorzystują koncepcje psychologów rozwojowych, które pozwalają im na stosowną do poruszanego problemu argumentację. „Śledząc zmagania bohaterów *Przyjaciół*, *Teorii wielkiego podrywu* czy *Dziewczyn* oglądamy na ekranach podkreślony fabularnie obraz korzystnego dla rozwoju etapu poszukiwań i dokonywania wyborów. Porażki i zakręty czemuś służą. Pozwalają zrobić następny krok albo z czegoś zrezygnować. A widzom dają szansę na śmiech lub głębszą refleksję” (Jakubowski, Jaskulska 2025: 91) – piszą Autorzy o serialach, które w ich ocenie stanowią w głównej mierze ilustrację rytuału przejścia. Rozdział ten, podobnie jak poprzednie, bardzo dobrze się czyta, dodatkowo wywód poparty jest bogatą literaturą, co uwiarygodnia i przekonuje, że teksty kultury, jakimi są seriale, mogą stanowić materiał do pogłębionych badań społecznych i pedagogicznych.

Następny rozdział poświęcony został tematowi pracy w środowisku biurowym. Biuro jest przestrzenią uniwersalną, wykorzystywaną do ukazania złożonych relacji międzyludzkich. I jak każda filmowa przestrzeń zamknięta stanowi symboliczny i metaforyczny świat ludzkich spraw. Postacie w serialach biurowych często są archetypami: nadgorliwy szef, leniwy pracownik, plotkara czy nerd IT. Autorzy książki przywołują kilka popularnych seriali, między innymi brytyjską satyrę społeczną *The Office* i jej odpowiedniki realizowane w USA, Australii czy w Polsce; amerykański serial science-fiction z elementami thrillera psychologicznego pt. *Rozłączenie*; jak również serial *Parks and Recreation*, który, jak czytamy, może być wykorzystywany jako narzędzie dydaktyczne w zakresie ekonomii oraz postrzegania ról płciowych. Ponadto, jak piszą Jakubowski i Jaskulska: „Praca biurowa, choć często monotonna i pozbawiona ekscytujących zwrotów akcji, w serialach staje się areną emocji, konfliktów i relacji międzyludzkich. To właśnie te aspekty

sprawiają, że widzowie chętnie śledzą losy bohaterów i odnajdują w nich własne doświadczenia” (Jakubowski, Jaskulska 2025: 114).

Tematem kolejnego, siódmego rozdziału uczyniono seriale medyczne. Ich popularność wiąże się z doświadczeniem bliskim każdemu odbiorcy, bo dotyczy zdrowia i choroby oraz fascynacji sprawami życia i śmierci. Seriale te mają też swoich superbohaterów – wybitnych lekarzy i pielęgniarzy, którzy z poświęceniem i nadludzką, niemal boską mocą ratują od śmierci beznadziejne przypadki. Autorzy opracowania dzielą seriale medyczne na medyczno-kryminalne, historyczne, epizodyczne i codzienne oraz medyczne *reality show*. Jako przykłady przywołane zostają zarówno polskie seriale (*Doktor Ewa*, *Na dobre i na złe*) o wymowie często dydaktycznej, wypełnionej moralną refleksją, jak i amerykańskie hity (*Ostry dyżur*, *Dr House*, *The Good Doctor*, *Chirurdzy*, *Rezydenci*, *New Amsterdam*) bliskie różnym konwencjom gatunkowym – filmom akcji, thrillerom, melodramatom. Wszystkie seriale o tematyce medycznej łączy podejmowanie kwestii etycznych. „Poruszanie się między zdrowiem i chorobą, życiem i śmiercią do tego skłania. Pacjenci szpitala mają rodziny i kariery, a czas choroby i przymusowego zwolnienia tempa życia daje szansę na przyjrzenie się temu wszystkiemu z pewnej perspektywy, co pozwala budować serialową fabułę i kwestionować lub uwydatniać życiowe wybory i wartości, które są bliskie każdemu z widzów” (Jakubowski, Jaskulska 2025: 126) – piszą Autorzy i właśnie w tej specyfice doszukują się źródła ich popularności oraz potrzeby doświadczania za ich pośrednictwem uniwersalnych humanistycznych wartości. Natomiast ich edukacyjny wymiar Autorzy łączą przede wszystkim z dostarczaniem wiedzy o zdrowiu i zachęcaniu do działań profilaktycznych. Potwierdzeniem tej tezy są przytoczone w tekście wyniki badań, wskazujące na użyteczność społeczną seriali medycznych, która wiąże się z podejmowaniem działań prozdrowotnych przez odbiorców seriali.

W ostatnim rozdziale książki Autorzy skupiają się na krytycznym omówieniu seriali, które w utrwalający negatywne stereotypy sposób ukazują różnorodność społeczno-kulturową – patchworkowe rodziny i jej nieheteronormatywnych członków (*Współczesna rodzina*), czy ekscentrycznych nerdów (*Technicy Magicy*). Najwięcej uwagi poświęcono jednak serialom z udziałem osób z niepełnosprawnościami i zaburzeniami, np. zespołem Downa, czy z niepełnosprawnością ruchową oraz w spektrum autyzmu. Tutaj analiza przedstawiania zaburzeń jest zdecydowanie krytyczna, ze względu na powielanie nieprawdziwych stereotypów, dotyczących charakteru zaburzenia, dotyczy to zwłaszcza niezwykłych zdolności (np. matematycznych), przypisywanych osobom w spektrum. Jaskulska i Jakubowski posiłkując się badaniami obalają ten wykorzystywany w serialach stereotyp, spełniając tym samym badawczy obowiązek. Seriale fabularne opierają się na fikcyjnych i atrakcyjnych dla odbiorców postaciach i wydarzeniach, rządzą się swoimi

prawami dotyczącymi głównie kryterium oglądalności i nie ukazują rzeczy oraz zjawisk takimi, jakimi są, ale takimi, jakimi chcielibyśmy, by były. Narracje te przede wszystkim zaspokajają potrzeby widzów i spełniają ich pragnienia, a uczą przy okazji. Ale mimo wszystko, jak piszą Autorzy: „dają nam możliwość poznania różnorodnych perspektyw, ukazując życie osób z niepełnosprawnościami w sposób zarówno edukacyjny, jak i emocjonalnie angażujący” (Jakubowski, Jaskulska 2025: 147).

Opracowanie kończy epilog, w którym Autorzy podsumowują swe rozważania o edukacyjnej roli seriali, jednak tak, jak w całej książce, czynią to bez nachalnej dydaktyki. Lubimy oglądać seriale, bo potrzebne nam są narracje, które porządkują świat, pomagają go zrozumieć i uporządkować oraz stanowią tak jak literatura pole „wymiany doświadczeń” (Tokarczuk, 2020: 265). Obszerna bibliografia świadczy o rzetelności badawczej Autorów i solidnym zakotwiczeniu analiz w istniejącym dorobku naukowym. Zestawienie pedagogicznych i medioznawczych opracowań naukowych pozwala na osadzenie analiz w szerokim kontekście teoretycznym, a zamieszczony po bibliografii indeks omawianych seriali ma również charakter użytkowy i systematyzujący.

W opracowaniu *Czego nas uczą seriale?* Witold Jakubowski i Sylwia Jaskulska podejmują niezwykle aktualny i atrakcyjny temat, który może zainteresować szerokie grono odbiorców – kulturoznawców, medioznawców, pedagogów, psychologów czy socjologów. W czasach ogromnej popularności platform streamingowych seriale stały się jednym z ważniejszych tekstów kultury. Serialowe uniwersa przenikają do codziennego życia, a bohaterowie i ich historie często stają się punktem odniesienia w dyskusjach społecznych. Filmowe opowieści w odcinkach stanowią dziś istotny fakt społeczny, a ich oglądanie jest elementem codziennych praktyk widzów. Neoseriale – seriale nowej generacji adresowane są do wykształconych, kompetentnych odbiorców, którzy nie traktują ich jak bezmyślną rozrywkę czy formę eskapizmu (Lisowska-Magdziarz 2016). Autorzy przekonują, że serialowe narracje dostarczają istotnych informacji o rzeczywistości, pomagają ją regulować i zrozumieć. Ponadto wpisują się w określoną wspólnotę symboliczną, pozwalają utożsamiać się z bohaterami, a także stanowią interesujące z perspektywy badań pedagogicznych narzędzie edukacyjne. Książka stanowi cenne uzupełnienie wiedzy dla badaczy zjawiska i jego odbiorców, a także będzie pożyteczną oraz satysfakcjonującą lekturą dla osób zainteresowanych tematyką seriali.

Bibliografia

Bettelheim Bruno. 2023. Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni. Danek Danuta (tłum.). Warszawa.

- Godzic Wiesław. 2013. *Kuba i inni. Twarze i maski popkultury*. Warszawa.
- Jakubowski Witold, Jaskulska Sylwia. 2025. *Czego nas uczą seriale? (studium z pedagogiki kultury popularnej)*. Kraków.
- Lisowska-Magdziarz Małgorzata. 2016. „Od redaktora: seriale – nowa jakość czy stare w nowej odsłonie?”. *Zeszyty Prasoznawcze* t. 59, nr 1(225). 1–15. <https://ejournals.eu/czasopismo/zeszyty-prasoznawcze/artukul/od-redaktora-seriale-nowa-jakosc-czy-stare-w-nowej-odslonie> (dostęp: 25.02.2020).
- Tokarczuk Olga. 2020. *Czuły narrator*. Kraków.

Witold Jakubowski, Sylwia Jaskulska *Czego nas uczą seriale?*
(studium z pedagogiki kultury popularnej).

Witold Jakubowski, Sylwia Jaskulska *What do TV series teach us?*
(a study in popular culture pedagogy). *Impuls*, Kraków 2025, ss. 174

Słowa kluczowe: serial telewizyjny, kultura popularna, edukacja, pedagogika

Keywords: TV series, popular culture, education, pedagogy

Ewelina Konieczna – dr hab. prof. UŚ, filmoznawczyni i pedagożka, Wydział Sztuki i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Główne zainteresowania naukowo-badawcze koncentruje na kulturze filmowej i jej upowszechnianiu, edukacji filmowej oraz pedagogicznej refleksji nad filmem i jego odbiorem. Jest autorką książek: *Horyzonty kultury filmowej. O uwarunkowaniach uczestnictwa w kulturze filmowej na przykładzie festiwalu filmowego ERA NOWE HORYZONTY* (2004) (współautor Bogusław Dziadzia); *Baśń w literaturze i w filmie. Rola baśni filmowej w edukacji filmowej dzieci w wieku wczesnoszkolnym* (Kraków 2005), *Filmowe obrazy szkoły. Pomiędzy ideologią, edukacją a wychowaniem* (Kraków, Katowice 2011); *Seniorzy i film. Aktywizacja i integracja społeczna osób starszych przez uczestnictwo w kulturze filmowej* (Toruń 2016) oraz kilkudziesięciu artykułów naukowych.